

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.minocw.nl

Onze referentie
HO&S/107213

Datum 16 maart 2009
Betreft Kunstvakonderwijs

1. Inleiding

Op 27 maart 2008 heb ik met uw Kamer gesproken over het beeldende kunstbeleid. Tijdens het overleg is het kunstvakonderwijs aan de orde gesteld. Ik heb toen de toezegging gedaan uw Kamer te informeren over de mogelijkheden tot en de wenselijkheid van een strengere selectie van studenten. Bij enkele Kamerleden leefde immers de vraag of in Nederland niet teveel kunstenaars worden opgeleid. Dit zou leiden tot een te grote afhankelijkheid van overheidssubsidies. Middels deze brief kom ik mijn toezegging na.

Het beeld over kunstvakonderwijs is divers. Zo bestaat het beeld dat er veel kunstenaars opgeleid worden zonder uitzicht op een goede positie op de arbeidsmarkt. Vooral op het gebied van de beeldende kunst zou hiervan sprake zijn. Het kunstvakonderwijs zou de aansluiting op de arbeidsmarkt missen. Bovendien zou de kwaliteit van de alumni te wensen over laten. Maar er zijn ook positieve beelden. We kennen in Nederland een aantal topinstellingen van internationale statuus met een sterke aantrekkingskracht, zowel op studenten uit Nederland als uit het buitenland. Voorbeelden daarvan zijn de Design Academy in Eindhoven, de Rockacademie in Tilburg en het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Ik heb oog voor reële kritiek, maar wil de sterke kanten van ons kunstvakonderwijs daarbij niet vergeten. Bij de negatieve berichten over het kunstvakonderwijs ontbreekt vaak de nuance en de feitelijke onderbouwing.

Deze brief heeft het doel om meer duidelijkheid te verschaffen over het functioneren van het kunstvakonderwijs. Hiertoe zijn de afgelopen maanden beschikbare onderzoeksgegevens verzameld en bestudeerd. Tevens zijn gesprekken gevoerd met de HBO-raad, een aantal kunstvakinstellingen en culturele instellingen. Hieruit is naar voren gekomen dat de volgende onderwerpen van groot belang zijn en nadere aandacht vragen:

- de aansluiting tussen het kunstvakonderwijs en de arbeidsmarkt;
- de kwaliteit van het kunstvakonderwijs.

Zowel de beschikbare feiten en cijfers, als de te ondernemen stappen om op bovenstaande onderwerpen tot betere resultaten te komen worden in deze brief aan de orde gesteld.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

Ik verwacht van het kunstvakonderwijs dat het kan voorzien in de behoefte aan topkunstenaars in alle disciplines die zich internationaal kunnen manifesteren, maar ook dat het in de breedte voorziet in de culturele en maatschappelijke vraag naar professioneel talent. Ik verwacht evenzeer dat het kunstvakonderwijs een belangrijke bijdrage levert aan de vraag naar (artistieke) creativiteit in de kenniseconomie.

Ik vraag het kunstvakonderwijs en de vertegenwoordigers van de beroepspraktijk om met een open en constructieve houding de bestaande problemen met betrekking tot de aansluiting van het kunstvakonderwijs op de arbeidsmarkt nader te analyseren en oplossingen hiervoor aan te dragen. Ik zal het overleg met de betrokken partijen aangaan. Bovendien vraag ik de HBO-raad om in een sectorplan mogelijke oplossingen aan te dragen voor de gesignaleerde problemen, ook op het gebied van de kwaliteit van het kunstvakonderwijs. Ik wijs de HBO-raad met name op de problematiek in de (autonoom) beeldende kunstsector.

2. Beleid afgelopen decennia

Vele betrokkenen hebben mij de afgelopen maanden gewezen op het verleden, want er zijn de afgelopen decennia meerdere onderzoeken gedaan naar het functioneren van het kunstvakonderwijs, met beleidswijzigingen als gevolg. Voordat ik het heden aan de orde stel, schets ik de beleidsinzet van de afgelopen decennia en de gerealiseerde veranderingen. Verschillende commissies hebben veranderingen in het kunstvakonderwijs in het hbo voorgesteld. Sommige voorstellen zijn met succes doorgevoerd, andere zijn niet gerealiseerd of hebben niet geleid tot de gewenste resultaten.

Zo zijn in de periode 1989-1992 vergaande voorstellen gedaan voor de profilering en positionering van de kunstvakopleidingen en zijn er in 1997 door het ministerie voorstellen gedaan om de kwalitatieve en kwantitatieve aansluiting tussen het kunstvakonderwijs en de beroepspraktijk te verbeteren. In dezelfde periode heeft de HBO-raad een plan van aanpak voor het kunstvakonderwijs laten opstellen waarin een verregaande kwaliteitsverbetering werd bepleit.

De meest recente veranderingen zijn doorgevoerd naar aanleiding van het rapport *Beroep Kunstenaar: voorstellen voor inhoud en organisatie van het kunstvakonderwijs in Nederland*¹ van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs uit 1999. In de beleidsbrief *Zicht op Kwaliteit*² heeft de overheid hierop gereageerd en een aantal maatregelen aangekondigd:

¹ Beroep Kunstenaar: voorstellen voor inhoud en organisatie van het kunstvakonderwijs in Nederland van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, 10 mei 1999

² Zicht op kwaliteit, Ontwikkeling van artistiek talent in kunstonderwijs, Reactie op het eindrapport "Beroep Kunstenaar: voorstellen voor de inhoud en organisatie van het kunstvakonderwijs in Nederland" van de projectorganisatie kunstvakonderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen 14 juni 1999

- de realisatie van een transparant aanbod, door het verbreden van de opleidingen en het beperken van het aantal afstudeerrichtingen;
- het komen tot landelijke kwalificaties afgestemd op de beroepspraktijk;
- het aanpassen van de bekostigingsystematiek;
- het in HBO-raadverband uitvoeren van het kwaliteitszorgsysteem.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

Deze inzet heeft de afgelopen jaren geresulteerd in een aantal belangrijke veranderingen. Zo is in 2002 in het kunstvakonderwijs de bachelor-master structuur ingevoerd. Tevens hebben de onderwijsinstellingen in samenspraak met partijen uit de arbeidsmarkt, op basis van de beroepsprofielen van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, opleidingsprofielen geformuleerd en is ten behoeve van structureel overleg een convenant afgesloten. Bovendien is de bekostigingsregeling in enkele stappen herzien: in 2003 is een systematiek overeengekomen met een (beperkt) bedrag per student en een vast budget per hogeschool. Tot slot is het kwaliteitszorgsysteem met visitaties uitgevoerd.

Over het algemeen zijn deze veranderingen verbeteringen geweest voor het kunstvakonderwijs. Echter, het convenant tussen de onderwijsinstellingen en de partijen uit de arbeidsmarkt, gericht op een structureel overleg, is nog onvoldoende van de grond gekomen. Dit wordt bevestigd door de HBO-raad³.

3. Het kunstvakonderwijs en de arbeidsmarktperspectieven voor kunstenaars

De vraag uit de Kamer om de mogelijkheid tot en de wenselijkheid van een strengere selectie van studenten in het kunstvakonderwijs te onderzoeken, wil ik verbreden. Het is van belang niet alleen te kijken naar de selectie van studenten, maar ook naar de relatie tussen het kunstvakonderwijs en de arbeidsmarkt. In deze paragraaf geef ik enkele kerngegevens over het kunstvakonderwijs en ga ik in op enkele relevante thema's met betrekking tot aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

*Kerngegevens kunstvakonderwijs*⁴⁵

- Binnen het hbo kunstvakonderwijs zijn er 16 hogescholen die opleidingen aanbieden. Er zijn hogescholen die een enkele discipline aanbieden, zoals de Gerrit Rietveld Academie (beeldende kunst), maar ook kunstvakopleidingen die onderdeel uitmaken van multisectorale hogescholen zoals bij Fontys hogescholen.
- Het hbo kunstvakonderwijs kent een grote diversiteit aan bachelor- en masteropleidingen. Het gaat om opleidingen op het gebied van design, mode, gaming, nieuwe media, grafische vormgeving, bouwkunst, theater, muziek,

³ Position paper KUO, *De waarde van kunstvakonderwijs*, februari 2009

⁴ Hierbij zijn de opleidingen geselecteerd die onder de volgende subonderdelen van het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO) vallen, namelijk opleidingen op gebied van de kunst, lerarenopleidingen op gebied van de kunst, voortgezette opleidingen op gebied van de kunst en voortgezette opleidingen bouwkunst. Snijvlakopleidingen, zoals kunst en economie én kunst en techniek vallen buiten beschouwing.

⁵ De cijfers komen uit 1 cijfer HO/CFI.

dans, opera, etc. Er zijn opleidingen in uitvoerende, scheppende en toegepaste kunsten en opleidingen tot docent.

- Gelijktijdig met de invoering van het bachelor-master systeem in 2002 is het aantal opleidingen verminderd en is er meer transparantie ontstaan in het aanbod van opleidingen. Binnen bacheloropleidingen kunnen de hogescholen differentiëren. Binnen de bachelor muziek zijn er uiteenlopende varianten: van de pop- tot klassieke muziek.
- Het totale hbo kent in 2007 ruim 374.000 studenten. Het kunstvakonderwijs kent ongeveer 20.000 studenten. De instroom in 2007 in het gehele kunstvakonderwijs is ruim 4.500 studenten.
- De afgelopen tien jaren was de gemiddelde jaarlijkse groei van de instroom van het kunstvakonderwijs beduidend lager (0,4%), dan de gemiddelde jaarlijkse groei in het hele hbo (2,7%). De laatste vijf jaren bedroeg de gemiddelde groei van de instroom van het kuo 2,5%, een fractie lager dan de 2,7% instroomgroei in het gehele hbo.
- De disciplines die binnen het kunstvakonderwijs de afgelopen jaren relatief meer zijn gegroeid dan het hbo-gemiddelde zijn de bacheloropleidingen docent muziek en vormgeving.
- Top 3 van meeste instroom in 2007 in het kunstvakonderwijs wordt gevormd door de bachelor vormgeving met 1.626, bachelor muziek met 1.004 en de bachelor autonoom beeldende kunst met 557 studenten.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

Verschillende definities

Wie de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt onderzoekt, stuit snel op definitiekwesties. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) produceerden beiden relevante tellingen en relevant onderzoek. Het ROA levert als uitvoerder van de HBO-monitor belangrijke gegevens over de afgestudeerden van hbo kunstvakonderwijs. In de bijlage bij deze brief ga ik in op enkele details. Kernpunt is dat de beschikbare onderzoeken niet altijd dezelfde definities van kunstenaar, opleiding, relevante beroepspraktijk of werkloosheid hanteren, waardoor de uitkomsten niet altijd vergelijkbaar zijn en er onder deskundigen niet altijd overeenstemming is over de interpretatie van de uitkomsten.

Voor een goed begrip is ook van belang dat niet iedereen die zichzelf beschouwt als kunstenaar en als zodanig werkt een opleiding tot kunstenaar heeft gevolgd. Daarbij worden kunstenaars niet enkel opgeleid in het reguliere bekostigde hbo kunstvakonderwijs, maar ook in een groeiend mbo-segment op gebied van de kunsten en een aantal opleidingen in het private circuit. Met name voor het mbo is nog onduidelijk welke status deze afgestudeerden op de arbeidsmarkt hebben. Deze omstandigheden maken dat het vraagstuk van de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt van kunstenaars het domein van het hbo kunstvakonderwijs en zijn alumni overstijgt.

Selectie aan de poort

In tegenstelling tot de meeste andere opleidingen in het hoger onderwijs selecteren kunstvakopleidingen aan de poort. De selectie wordt niet gebruikt om de uitstroom naar de arbeidsmarkt te reguleren, maar functioneert bovenal om de kwaliteit van de instroom te garanderen. De selectie is in het leven geroepen omdat schoolprestaties in het voortgezet onderwijs te weinig zeggen over het artistieke talent van aspirant-studenten. Van deze selectie aan de poort worden geen landelijke cijfers bijgehouden. In de bijlage treft u cijfers van drie hogescholen aan die een beeld geven van de selectie aan de poort, zoals door de HBO-raad gepresenteerd in *Kunstonderwijs en arbeidsmarkt* (oktober 2008). Uit deze voorbeelden blijkt dat gemiddeld ongeveer vier op de vijf kandidaten die zich aanmelden bij een kunstvakopleiding worden afgewezen. Hierbij is overigens sprake van een grote variatie.

Tot slot merk ik op dat ik investeer in de voortrajecten dans en muziek, waarbij het essentieel is dat talent op een vroege leeftijd wordt gescout en verder ontwikkeld, om zo ook de kwaliteit van de instroom te verhogen.

Kwaliteit van het kunstvakonderwijs

De kwaliteit en de verscheidenheid van het kunstvakonderwijs is van groot belang voor de groei en bloei van onze kunst en cultuur. Ik wil echter de term kwaliteit breder interpreteren. Het gaat zowel om de artistiek inhoudelijke ontwikkeling van talent en de mogelijkheid om te excelleren als om de competenties van studenten om de arbeidsmarkt te betreden en daar een stevige positie te verwerven.

De meningen over de kwaliteit van het kunstvakonderwijs lopen uiteen. In het kunstenveld zijn regelmatig negatieve geluiden te horen over de kwaliteit van de opleidingen en de competenties van de alumni. Ook de Raad voor Cultuur noemt in het advies *Innoveren, Participeren!* uit 2007 een aantal factoren die de kwaliteit van het onderwijs 'niet ten goede komen'. Afgestudeerden van het kunstvakonderwijs zelf zijn positief over de inhoudelijke kwaliteit van hun opleiding, maar plaatsen kanttekeningen bij het onderwijs als het gaat om de voorbereiding op de arbeidsmarkt.

Uit de accreditatierapporten van het kunstvakonderwijs blijkt dat alle opleidingen een basiskwaliteit hebben en dat ze op deelfacetten bovengemiddeld goed scoren in vergelijking met andere opleidingen in het hbo. Bij verschillende opleidingen wordt excellent gescoord op onderdelen zoals gerealiseerd niveau, studiebegeleiding, en afstemming vormgeving en inhoud van het onderwijsprogramma.

Het beeld van afgestudeerden zelf⁶ is dat 32% de opleiding een goede basis vindt om te starten op de arbeidsmarkt, tegen 59% binnen het totale hbo. Nederland zit hiermee onder het Europese gemiddelde. Opvallend is dat het kunstvakonderwijs in de Duitstalige en Scandinavische landen het op dit punt duidelijk beter lijkt te doen. Een verdere uitsplitsing naar opleidingsrichtingen laat zien dat de muziekopleidingen onder dit gemiddelde zitten en de autonome

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

⁶ Johan Coenen. De arbeidsmarktsituatie en competenties van afgestudeerden van het Nederlandse kunstvakonderwijs in internationaal perspectief (REFLEX). Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). ROA – Technical Report 2008/3

beeldende kunsten een uitschieter naar beneden vormen. Boven het gemiddelde zitten bijvoorbeeld de opleidingen theater, docent muziek en docent beeldende kunst en vormgeving. Aan alumni zijn ook vragen gesteld over de competenties die zij gedurende hun opleiding krijgen bijgebracht. 75-80% van de studenten vindt de kwaliteit van de opleiding m.b.t. creërend en reflectief vermogen goed tot zeer goed. De competenties die met ondernemerschap te maken hebben scoren aanzienlijk lager: ondernemerschap 20%, omgevingsgerichtheid 30% en innovatief vermogen 30%. Dat is temeer van betekenis omdat ongeveer de helft van alle kunstenaars als zelfstandige werkt (tegen 10% van alle werkzame personen)⁷.

Het beeld dat hieruit naar voren komt is dat afgestudeerden gemiddeld genomen de artistiek inhoudelijke kanten van de opleiding beter waarderen dan het onderwijs in de competenties die hen helpen te functioneren op de arbeidsmarkt.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

*De arbeidsmarkt voor creatieve beroepen*⁸

De arbeidsmarkt voor afgestudeerden uit het kunstvakonderwijs wordt gevormd door de "creatieve bedrijvigheid" in ruime zin. De arbeidsmarkt in deze creatieve bedrijfstakken is de laatste jaren gegroeid, ook als aandeel van de totale werkgelegenheid van Nederland. Een recente studie naar toekomstige ontwikkelingen op de arbeidsmarkt geeft een vergelijkbaar beeld: "De uitbreidingsvraag voor de culturele beroepen ligt iets boven het gemiddelde. De diversiteit tussen de onderliggende beroepsgroepen is echter zeer groot. De uitbreidingsvraag is zeer hoog voor grafisch ontwerpers, kunstenaars en tolken, vertalers en schrijvers".⁹ Hoewel een exacte match moeilijk te maken is, lijkt het hoofdbeeld niet verontrustend: Een lichte groei van het hbo kunstvakonderwijs, een lichte groei van de creatieve arbeidsmarkt. Maar zoals het ROA aangeeft is er sprake van grote diversiteit tussen beroepsgroepen. Dat betekent dat er preciezer gekeken moet worden naar specifieke beroepsgroepen en opleidingen.

Werkloosheid en de arbeidsmarkt voor kunstenaars

Hoewel ook bij de bepaling van de werkloosheid verschillende definities een rol spelen is het hoofdbeeld wel duidelijk: de werkloosheid onder de afgestudeerden van het kunstvakonderwijs ligt hoger dan gemiddeld in het hbo, welke definitie ook wordt gehanteerd. De HBO-monitor over 2007 registreert dat 7,3% (vorige meting 12,3%) van de kunstvakonderwijs-alumni (voltijdopleiding) anderhalf jaar na afstuderen werkloos is. Dit is hbo-breed 3,5%. Daarbij lijken er grote verschillen te bestaan tussen de studierichtingen, waarbij de opleiding voor autonome beeldende kunst het slechtste scoort. Wel is de werkloosheid in het kunstvakonderwijs over de gehele linie de laatste jaren flink gedaald. Verder dient bij het gepresenteerde cijfer van 7,3% enige nuance toegepast te worden, aangezien het niet voorziet in een volledig beeld van de arbeidsmarkt voor kunstenaars. Een deel van de alumni doet namelijk tijdelijk een beroep op de

⁷ W. Jenje-Heijdel en D. ter Haar *Kunstenaars in Nederland*. CBS/Centrum voor Beleidsstatistiek, Voorburg/Heerlen 2007, p 10.

⁸ Poort, J., G. Marlet en C. van Woerkens, "Omvang en belang van de creatieve productie in Nederland", in: Hofstede, B. en S. Raes (red) *Creatief vermogen. De economische potentie van cultuur en creativiteit* (Den Haag, Elsevier Overheid 2006).

⁹ De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2012. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde Universiteit Maastricht, ROA-R-2007/4 (november 2007b)

ww en heeft voorafgaand hieraan wel gewerkt en premies betaald. Een wellicht scherpere indicatie wordt gevormd door de WWIK en uiteindelijk de bijstand. Probleem hierbij is dat in de HBO-monitor al een aantal jaren niet meer naar de WWIK wordt gevraagd. Voor de bijstand geldt dat een kunstenaar administratief niet als zodanig kan worden onderscheiden. Deze cijfers geven daarom geen sluitend beeld over werkgelegenheid van afgestudeerden van het kunstvakonderwijs, maar vormen wel een serieuze indicatie.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

Inkomen van afgestudeerden

Alumni van de hbo kunstvakopleidingen verdienen gemiddeld een kwart minder dan afgestudeerden van hbo als geheel¹⁰. Ook uit onderzoeken van het CBS¹¹ en de Stichting Economisch Onderzoek (SEO)¹² komt naar voren dat kunstenaars relatief weinig verdienen. Uit de gegevens van het CBS is op te maken dat het inkomen voor 30% van de kunstenaars minder dan €10.000 per jaar bedraagt¹³ (tegen 20% van de totale werkzame bevolking). In de categorie 'beeldende kunst, taal en overig' is dit het meeste (bijna 50%), in de categorie 'vormgeving en bouwkunst' het minst (een kleine 20%). Kenmerkend voor kunstenaars is verder dat zij relatief vaak bijbanen hebben buiten hun vakgebied en dat zij relatief vaak als zelfstandige werken. Vanuit het cultuurbeleid geredeneerd hoeft dit alles geen probleem te zijn. Daarbij is iedereen vrij om te kiezen voor werk, ook al levert dat minder inkomen op. Het tekent ook de grote intrinsieke motivatie van kunstvakstudenten en kunstenaars in het algemeen voor hun werk¹⁴. Maar een slechte inkomenspositie van bepaalde groepen kunstenaars kan wel een indicatie vormen voor het functioneren van de (arbeids)markt.

4. Conclusies

Op basis van het voorgaande trek ik de volgende conclusies:

- Het beschikbare onderzoek geeft geen sluitend beeld over het kunstvakonderwijs en de beroepspraktijk van kunstenaars, maar is goed genoeg voor een aantal serieuze indicaties;
- Uit de visitaties blijkt dat de basiskwaliteit van het kunstvakonderwijs niet ter discussie staat. Die kwaliteit is wel voor verbetering vatbaar als het gaat om de voorbereiding op de arbeidsmarkt;
- Het kunstvakonderwijs sluit bij een aantal studierichtingen onvoldoende aan op de arbeidsmarkt. De werkloosheid ligt boven het hbo-gemiddelde, de afgestudeerden zijn kritisch over de wijze waarop de opleiding voorbereidt op

¹⁰ HBO-monitoren 2006 en 2007, Statistisch supplement HBO-monitor.

¹¹ W. Jenje-Heijdel en D. ter Haar Kunstenaars in Nederland. CBS/Centrum voor Beleidsstatistiek, Voorburg/Heerlen 2007

¹² De markt voor beeldende kunst. Markt en financiële positie van beeldend kunstenaars (2001). (Amsterdam SEO, 2004) en idem 1998.

¹³ Inclusief inkomsten uit niet-kunst gerelateerde bijbanen.

¹⁴ vgl Hans Abbing *Why are artists poor. The exceptional economy of the arts*. Amsterdam University Press 2002. De relatief grote motivatie van studenten aan de kunstvakopleidingen blijkt ook uit de internationale studie onder afgestudeerden van het HBO. Kunstvakstudenten scoren bovengemiddeld op aantal uren dat gestudeerd wordt, meer doen voor tentamens dan nodig is en het streven naar de hoogste cijfers. Johan Coenen. De arbeidsmarktsituatie en competenties van afgestudeerden van het Nederlandse kunstvakonderwijs in internationaal perspectief (REFLEX). Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). ROA – Technical Report 2008/3, pp 27-29.

de arbeidsmarkt en de inkomenspositie van afgestudeerden van het kunstvakonderwijs is slechter. Ook stel ik vast dat de gesignaleerde problematiek zeker niet uitsluitend, maar wel het meest pregnant naar voren komt bij de studierichting autonome beeldende kunst.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

5. Te ondernemen stappen

De hiervoor getrokken conclusies leiden mij naar de volgende stappen :

a. Structureel overleg over de aansluiting van het kunstvakonderwijs op de arbeidsmarkt

De aansluiting van het kunstvakonderwijs op de arbeidsmarkt vraagt in de eerste plaats om een goed overleg tussen de HBO-raad, het kunstvakonderwijs en de cultuursector. Het kunstvakonderwijs heeft op regionaal en op opleidingsniveau veelvuldig overleg met het werkveld, echter op landelijk niveau blijft het achter. In 2002 is tussen het kunstvakonderwijs en de cultuursector een convenant afgesloten om hiervoor op landelijk niveau een structurele vorm te realiseren. Dit overleg heeft onvoldoende resultaat opgeleverd. Op dit moment ben ik bezig dit overleg in een andere vorm weer op gang te brengen, overigens in samenwerking met het kunstvakonderwijs. Ik zie hiervoor bovendien een belangrijke rol weggelegd voor de brancheverenigingen en sectorinstituten in de kunsten en voor de ondersteunende instelling Kunstenaars en Co. In de sectoren waarin een sectorinstituut ontbreekt, zoals in de beeldende kunst, zouden de beeldende kunstfondsen, de Mondriaan Stichting en het Fonds Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst, een rol kunnen spelen.

b. Sectorplan Kunstvakonderwijs

Om de positie van het kunstvakonderwijs voor de komende 10-15 jaren te borgen en te versterken, vraag ik de HBO-raad een sectorplan op te stellen. Ik verwacht dat in het plan de kwaliteit van het kunstvakonderwijs op een kritische wijze tegen het licht wordt gehouden en dat er concrete aanbevelingen worden gedaan voor de verdere ontwikkeling. Ik vraag de HBO-raad hierbij een aantal onderwerpen en vragen te betrekken. Deze zijn deels ingegeven door onderzoeksresultaten en eigen bevindingen. Daarnaast heeft de Raad voor Cultuur in zijn adviezen aanbevelingen gedaan. Bij het opstellen van het sectorplan vraag ik de HBO-raad om deze aanbevelingen van de Raad voor Cultuur in acht te nemen en het overleg met dit adviesorgaan aan te gaan. De onderwerpen zijn de volgende:

1. Differentiatie, profilering en nieuwe ontwikkelingen

- Is er binnen het totaal van de opleidingen sprake van voldoende differentiatie en profilering?
- Kunnen opleidingen voldoende inspelen op nationale en internationale ontwikkelingen, zowel op artistiek inhoudelijk gebied als in de (arbeids)markt?
- Wat zijn de ambities van de sector met betrekking tot de ontwikkeling van nieuwe bachelor- en masteropleidingen? En wat wordt de focus voor de komende jaren? Zoals ik reeds in de strategische agenda "Het Hoogste Goed" heb gemeld, wil het kabinet voor prioritaire gebieden enkele arbeidsmarktrelevante hbo-masteropleidingen ondersteunen met tijdelijke

financiering. Het kabinet stelt hiervoor vanaf 2008 €5 mln. beschikbaar, oplopend naar €20 mln. vanaf 2011¹⁵. Eén van de prioritaire gebieden is de creatieve industrie. Dit biedt het kunstvakonderwijs mogelijkheden om in aanvulling op het al bestaande opleidingsaanbod nieuwe masters te ontwikkelen. De tijdelijke financiële ondersteuning van deze masteropleiding vraagt om een kwalitatief hoogwaardig plan.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

2. *Bekostiging en selectie*

- De Raad voor Cultuur stelt in zijn advies *Innoveren, Participeren!* dat nog steeds sprake is van een te sterke koppeling tussen de bekostiging van opleidingen en het aantal opleidingsplaatsen. Deze koppeling zou een prikkel kunnen zijn voor de hogescholen om bij het bepalen van de opleidingscapaciteit een met groei van het aantal studenten samenhangende groei van de rijksbijdrage te verkiezen boven een lagere instroom die de kwaliteit van de opleiding en de (kwantitatieve) aansluiting op de arbeidsmarkt meer recht zou kunnen doen. Deze observatie zou aan de orde kunnen zijn bij de opleidingen theater en muziek, maar met name bij de opleidingen autonome beeldende kunst. Ik vraag de HBO-raad nadrukkelijk te bezien of een gereguleerde daling in de instroom bij deze opleidingen denkbaar is, met als resultaat een aantoonbare kwaliteitsverbetering in de opleiding. Als aan deze voorwaarde wordt voldaan, is het denkbaar dat de middelen die niet via de studentgebonden rijksbijdrage aan de hogescholen toekomen, alsnog aan deze instellingen wordt verstrekt om de kwaliteit van het kunstvakonderwijs een steuntje in de rug te geven. Ik vraag de HBO-raad hierbij nadrukkelijk te kijken naar de opleidingen op het gebied van de autonome beeldende kunst.
- De bestaande gegevens geven mij vooralsnog het beeld dat selectie aan de poort goed wordt toegepast. Deelt u dit inzicht? Hoe functioneert de selectie aan de poort in relatie tot de kwaliteit van het kunstvakonderwijs?

3. *Aansluiting op de arbeidsmarkt*

- Eerder in deze brief is de problematiek met betrekking tot de aansluiting van het kunstvakonderwijs op de arbeidsmarkt uitvoerig behandeld. Uit de internationale vergelijking van het kunstvakonderwijs in verschillende Europese landen valt op dat het kunstvakonderwijs in Duitstalige en Scandinavische landen de aansluiting met de arbeidsmarkt beter tot stand lijkt te brengen dan het Nederlandse kunstvakonderwijs. Ik vraag de HBO-raad om in het sectorplan de volgende vragen te beantwoorden. Op welke wijze kan de aansluiting tot de arbeidsmarkt nog verder worden verbeterd zodat 1) de werkloosheid daalt en 2) de student beter is toegerust op de arbeidsmarkt? Is er voldoende aandacht voor het stimuleren van ondernemerschap? Wat zijn verbeterpunten, met name op het gebied van de beeldende kunst?

¹⁵ Voor deze middelen geldt dat de oploop vanaf 2010 op de begroting van Financiën gereserveerd is. In het voorjaar zal besloten worden over de feitelijke toedeling van deze oploop.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

c. Eenduidige data over het kunstvakonderwijs

Uit de beschikbare onderzoeken zijn niet altijd eenduidige conclusies te trekken over het gehele domein van het kunstvakonderwijs en de beroepspraktijk. Ik verwacht van de HBO-raad dat hij oog heeft voor dit probleem en vraag de raad zijn onderzoek actief af te stemmen met relevante andere partijen. Ook verzoek ik de HBO-raad om de Kunstenmonitor weer opnieuw uit te brengen. Verder zal ik een actieve coördinerende rol spelen voor wat betreft het onderzoek op het gebied van het functioneren van het kunstvakonderwijs in relatie tot de arbeidsmarkt. Daarnaast zal ik de NVAO vragen een sectoranalyse uit te voeren voor het kunstvakonderwijs, gebruikmakend van de beschikbare accreditatie- en visitatierapporten, zodat de ontwikkelingen in de sector in kaart worden gebracht. Deze analyse kan een bijdrage leveren aan de beoordeling van het sectorplan van de HBO-raad. Tot slot initieer ik enkele onderzoeken. Zo ontwikkel ik momenteel een nieuwe branchemonitor op het gebied van de beeldende kunst. Daarnaast heb ik al eerder aangekondigd om de praktijk van postacademische opleidingen op het gebied van de beeldende kunst mede in relatie tot het kunstvakonderwijs te onderzoeken. Verder wordt momenteel de WWIK door mijn collega van Sociale Zaken en Werkgelegenheid geëvalueerd. In samenhang met deze evaluatie zal ik in 2009 het flankerend beleid bij de WWIK evalueren.

6. Vervolgproces

Het vervolgproces zal worden ingezet door de benoemde acties in de brief nader uit te werken. Dit zal ondermeer plaatsvinden door gesprekken te voeren met de betrokken partijen. Verder zal ik de HBO-raad verzoeken om in december 2009 een sectorplan gereed te hebben. Over de voortgang van de te verrichten activiteiten zal ik uw Kamer nader informeren.

dr. Ronald H.A. Plasterk
De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

BIJLAGE

Datum

Vooraf

Deze bijlage bevat een aantal relevante feiten over de aansluiting van kunstvakonderwijs – arbeidsmarkt op basis van het mij bekende onderzoek. Waar mogelijk zal ik vergelijkingen maken met het gehele hbo onderwijs en met andere landen in Europa. Dit is zeker geen uitputtende literatuurstudie, maar de bespreking van enkele relevante bronnen. Veel overige relevante basisgegevens over het hbo kunstvakonderwijs zijn te vinden bij de HBO-raad¹⁶.

Onze referentie
HO&S/107213

1. De definitie van kunstenaar

Over het aantal kunstenaars doen verschillende cijfers de ronde. Dat aantal is afhankelijk van wie wordt gerekend tot kunstenaar. Tel je alleen de afgestudeerden van het kunstvakonderwijs of ga je uit van de feitelijke arbeidsmarkt? Hoe breed interpreteer je de arbeidsmarkt: tel je alleen de arbeidsmarkt voor het beperktere kunstenberoep (scheppend of uitvoerend kunstenaar, kunstdocent) of richt je op de bredere markt van de creatieve industrie? Laat je mensen zelf aangeven wat hun beroep is of hanteer je inkomensnormen? Tel je alleen de beroepsuitoefening in het eigen vak mee of gaat het om alle betaalde arbeid? Elke definitie is het gevolg van een keuze, vanuit een bepaald perspectief.

Het CBS heeft recentelijk het aantal *werkzame* kunstenaars in beeld gebracht¹⁷. Het criterium voor kunstenaarschap was of iemand autonoom artistiek te werk kan gaan in het beroep. Opleidingsniveau van de beroepen die daarbij horen is in 80% van de gevallen hbo of wo. Inbegrepen zijn uitvoerende en scheppende kunstenaars, maar ook meer toegepaste varianten als vormgever, illustrator, modeontwerper, architect, stedenbouwkundige en industrieel vormgever telden mee. Lesgevend buiten de sector beeldend telden niet mee. In dit onderzoek is ook de werkzaamheid in “verwante richting” niet meegeteld. In de HBO-monitor wordt de werkzaamheid in verwante richting weer wel meegerekend.

Het CBS ging uit van een brede definitie van *werkzaam zijn*: het belangrijkste beroep waarvoor men minimaal 1 uur per week betaalde arbeid verricht¹⁸. Opvallend aan de hier gehanteerde definitie is dat deze afwijkt van de standaard definitie van de CBS-werkgelegenheidsstatistiek. Daar telt men iemand tot de werkzame bevolking als hij minimaal 12 uur per week betaald werk heeft. Deze definitie wordt ook gehanteerd in de HBO-Monitor.

Het CBS telde aldus in totaal 96.000 kunstenaars in Nederland waarvan 7.000 beeldend kunstenaars (Zie tabel 1). De CBS-telling en de HBO-monitor zijn niet goed met elkaar te vergelijken. Het CBS hanteert een andere definitie van beroepspraktijk dan de HBO-monitor en een andere definitie van werkzaamheid. Bovendien richt het CBS-onderzoek zich niet alleen richt op het hbo onderwijs maar ook het academische.

¹⁶ www.hbo-raad.nl

¹⁷ W. Jenje-Heijdel en D. ter Haar Kunstenaars in Nederland. CBS/Centrum voor Beleidsstatistiek, Voorburg/Heerlen 2007

¹⁸ Zoals aangegeven in de Enquête Beroepsbevolking (EBB), een standaard periodieke enquête van het CBS.

Tabel 1: Kunstenaars in Nederland gemiddelden 2004-2006		
	<i>x</i> 1.000	<i>perc</i>
Totaal	95,6	100%
Beeldende kunst	7,0	7%
Vormgeving en bouwkunst	54,6	57%
Dans en theater	4,4	5%
Muziek	12,8	13%
Taal en overig	16,7	18%
Bron: CBS 2007		

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

Met voorgaande constatering in het achterhoofd, geeft deze CBS-telling een globaal inzicht in de omvang en variëteit van de kunstenaarspopulatie. Het grootste deel van de kunstenaars zit in de categorie vormgeving en bouwkunst, waaronder illustratoren, grafisch vormgevers, tuinarchitecten, modeontwerpers, architecten en industriële vormgevers.

Uit de CBS-telling blijkt dat niet alle werkzame kunstenaars een kunstvakopleiding hebben gevolgd¹⁹ en dat niet alle mensen die ooit een kunstvakopleiding volgden werkzaam zijn als kunstenaar (CBS 2007). Zie Tabel 2

Tabel 2 Kunstenaarsberoep (hoofdbaas) en/of kunstenaarsopleiding gemiddelden 2004-2006		
	<i>x</i> 1.000	<i>perc</i>
Kunstenaarsberoep	96	100%
Met kunstenaarsopleiding	38	40%
Zonder kunstenaarsopleiding	58	60%
Kunstenaarsopleiding	130	100%
Met kunstenaarsberoep	38	29%
Zonder kunstenaarsberoep	92	71%
Bron CBS 2007		

Van de werkzame kunstenaars heeft 60% geen kunstvakopleiding gevolgd. Van degenen die ooit afstudeerden aan een kunstvakopleiding is 71% niet of niet meer werkzaam als kunstenaar in de hoofdbaas. Bij een kwart van deze mensen is de kunstenaarsopleiding niet de hoogst behaalde opleiding. Ruim 10% van hen is werkzaam in een gerelateerd beroep, bijvoorbeeld als docent. Ook zitten hier

¹⁹ Niet alleen hbo-opleidingen, maar ook een aantal universitaire opleidingen zoals architectuur, stedenbouw, binnenhuisarchitectuur, industriële vormgeving en landschapsarchitectuur.

mensen bij die hun kunstenaarsberoep als bijbaan uitoefenen. Door eerder genoemde definitiekwesties zijn deze cijfers niet goed te vergelijken met gegevens die de HBO-monitor ons aanreikt. Toch vraagt het relatief hoge percentage van ex kunstvakstudenten zonder kunstenaarsberoep wel enige duiding. Van belang is daarbij dat algemene competenties die niet op een specifiek vakgebied liggen steeds belangrijker worden²⁰. Daarin is het kunstvakonderwijs zeker niet uniek. Ook voor veel academische opleidingen geldt dat gemiddeld slechts een klein deel (22%) van de afgestudeerden uitsluitend werkzaam is in de eigen opleidingsrichting. Wanneer de relevante beroepspraktijk wordt verbreed tot *eigen of verwante opleidingsrichting* wordt dat aandeel veel groter (70%)²¹. Voor een juiste interpretatie van de beschikbare cijfers is van beslissende betekenis hoe deze *verwante opleidingsrichtingen* worden gedefinieerd.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

In de afgelopen periode is met name aandacht geweest voor het kunstvakonderwijs en de arbeidsmarkt van de beeldende kunst. De actiegroep Zonder Kunstenaars geen Kunst (2008)²² hanteerde een aantal van 12.000 beeldend kunstenaars, een aantal dat nogal eens in de pers (en in de Tweede Kamer) herhaald is. Dit aantal komt uit het periodieke onderzoek naar de financiële positie van beeldend kunstenaars (SEO 2003), dat vanaf 1994 in opdracht van OCW is uitgevoerd. De definitie die hier wordt gehanteerd is het aantal kunstenaars dat in de laatste decennia een rijkssubsidie heeft aangevraagd (inclusief degenen die zijn afgewezen). De onderzoekers hebben deze zeer brede definitie gehanteerd om ontwikkelingen in een brede populatie te kunnen volgen. Het meest recente onderzoek van SEO uit 2003 hanteert 9.500 als aantal en gaat uit van de periode 1995-2001. Daarvan hebben er ca. 6.400 wel aangevraagd (minimaal 1 keer) maar zijn afgewezen, en hebben er ca. 3.100 in de periode 1995-2001 minimaal één keer subsidie ontvangen. Mijn conclusie is in elk geval dat het aantal van 12.000 (of 9.500) beeldend kunstenaars geen beleidsrelevante schatting geeft van het aantal beeldende kunstenaars in Nederland.

2. Het kunstvakonderwijs

In het kader van deze brief wil ik ingaan op twee aspecten: de selectie aan de poort bij de instroom en de ontwikkeling van de studentenpopulaties in het kunstvakonderwijs.

2.1 Selectie aan de poort

Kunstvakopleidingen zeggen bij monde van de HBO-raad streng te selecteren aan de poort. Daarvan worden echter geen landelijke cijfers bijgehouden. De selectie is niet bedoeld om uitstroom te reguleren maar functioneert bovenal om de kwaliteit van de instroom te garanderen. Bijgaande voorbeelden, door de HBO raad gepresenteerd in *Kunstonderwijs en arbeidsmarkt* (oktober 2008) van drie hogescholen geven een beeld van de selectie aan de poort (tabel 3)

²⁰ Zie ook HBO-monitor 2007, p 33 e.v.

²¹ Zoals gemeten anderhalf jaar na afstuderen, hetgeen betekent dat ook hier geen directe vergelijking met de CBS-telling uit 2007 mogelijk is. Uitzondering vormen de van de universitaire opleidingen in de gezondheidszorg, waar in 2005 ca. 63% werkzaam is in het eigen vakgebied. Voor de alle andere vakgebieden gelde veel lagere cijfers. Bron: WO-Monitor 2004-2005, VSNU, Den Haag 2007, p46.

²² Manifest Zonder kunstenaars geen kunst (maart 2008).

Tabel 3a Aanmeldingen en instroom Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (voorbeelden)

	Aanmelding	Instroom
Academie voor beeldende vorming (docentenopleiding)	192	108
Conservatorium van Amsterdam	1413	218
Nederlandse Film en Televisie Academie	510	71
De Theaterschool	1685	159

Bron: Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

Tabel 3b Aanmeldingen en instroom Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (voorbeelden)

	Aanmelding	Instroom
Bachelor of Fine Art	189	66
Bachelor of Design	2056	336
Bachelor of Music	524	132
Bachelor of Theatre	649	38
Bachelor of Art and Economics	412	216
Bachelor of Art and Technology	632	179
Bachelor of Education in Visual Art and Design	146	46
Bachelor of Education in Music	64	13
Bachelor of Education in Theatre	102	16
Master of Music	37	23
Master Kunsteducatie	7	7

Bron: Hogeschool voor de Kunsten Utrecht

Tabel 3c Aanmeldingen en instroom Codarts Hogeschool voor de Kunsten (voorbeelden)

	Aanmelding	Instroom
Rotterdams Conservatorium	925	253
Rotterdamse Dans Academie	580	90
CircusArts	29	21

Bron: Codarts Hogeschool voor de Kunsten

Uit deze voorbeelden in tabellen 3a, b en c, blijkt dat er in het algemeen streng geselecteerd wordt. Het (gewogen) gemiddelde van het percentage ingestroomde studenten ten opzichte van de aanmeldingen van deze voorbeelden is ca 20%, en varieert van 6% tot ruim 70% (de ene uitschieter van 100% bij de master kunsteducatie niet meegerekend). Overigens is niet duidelijk in hoeverre deze cijfers vertekend worden doordat studenten zich bij meerdere opleidingen aanmelden.

2.2 Ontwikkeling studentenaantallen kunstvakonderwijs

Tabel 4a en 4b tonen de ontwikkeling van de studentenaantallen in het kunstvakonderwijs in de periode 1997 – 2007.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

Tabel 4a Ontwikkeling studentenaantallen kunstvakonderwijs											
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
instroom hbo	72.913	77.007	84.511	85.315	85.161	82.283	87.659	88.679	88.850	90.977	92.749
<i>toe/afname per jaar</i>		5,6%	9,7%	1,0%	-0,2%	-3,4%	6,5%	1,2%	0,2%	2,4%	1,9%
totaal studenten hbo	279.905	288.625	303.236	312.698	321.508	322.968	335.709	346.645	356.842	366.689	374.377
<i>toe/afname per jaar</i>		3,1%	5,1%	3,1%	2,8%	0,5%	3,9%	3,3%	2,9%	2,8%	2,1%
diploma's hbo	52.764	53.175	55.094	56.407	59.545	61.541	63.463	63.279	64.396	64.684	
<i>toe/afname per jaar</i>		0,8%	3,6%	2,4%	5,6%	3,4%	3,1%	-0,3%	1,8%	0,4%	
instroom kuo	4.350	4.082	4.061	4.145	4.042	4.025	4.171	4.200	4.332	4.564	4.530
<i>toe/afname per jaar</i>		-6,2%	-0,5%	2,1%	-2,5%	-0,4%	3,6%	0,7%	3,1%	5,4%	-0,7%
totaal studenten kuo	19.756	19.033	18.537	18.250	18.386	18.064	18.515	18.841	18.933	19.544	19.981
<i>toe/afname per jaar</i>		-3,7%	-2,6%	-1,5%	0,7%	-1,8%	2,5%	1,8%	0,5%	3,2%	2,2%
diploma's kuo	3.574	3.365	3.485	3.205	3.623	3.438	3.608	3.790	3.813	3.760	
		-5,8%	3,6%	-8,0%	13,0%	-5,1%	4,9%	5,0%	0,6%	-1,4%	

Toelichting: Bron: 1 cijfer HO/CFI. Meegeteld zijn de volgende categorieën uit het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO): kunst, lerarenopleidingen kunst, voortgezette opleidingen kunst, voortgezette opleidingen bouwkunst. Snijvlak- en aanverwante opleidingen zoals kunst en economie, kunst en techniek en erfgoedprofessional zijn hierin niet meegenomen. Instroom betreft hier zowel de eerstejaars van de bachelor als van de masters.

Tabel 4b Studentenaantallen kunstvakonderwijs		
	gemiddeld 1997-2007	gemiddeld 2002-2007
instroom hbo		
<i>toe/afname per jaar</i>	2,7%	2,5%
totaal studenten hbo		
<i>toe/afname per jaar</i>	3,4%	3,2%
diploma's hbo	(1997-2006)	(2002-2006)
<i>toe/afname per jaar</i>	2,5%	1,3%
instroom kuo		
<i>toe/afname per jaar</i>	0,4%	2,5%
totaal studenten kuo		
<i>toe/afname per jaar</i>	0,1%	2,1%
diploma's kuo	(1997-2006)	(2002-2006)
<i>toe/afname per jaar</i>	0,6%	2,3%

Toelichting: Berekend zijn gewogen gemiddelden, dat wil zeggen: het verschil tussen het aantal in het laatste peiljaar en het eerst peiljaar gedeeld door het aantal jaren. Bron: 1 cijfer HO/CFI, (eigen bewerking OCW).

De instroom in het kunstvakonderwijs is de afgelopen tien jaar met gemiddeld 0,4 % per jaar toegenomen, de laatste vijf jaar (na de invoering van de ba/ma structuur) met 2,5 gemiddeld per jaar. Het hbo als geheel is in dezelfde periode van tien jaar gemiddeld per jaar veel sterker gegroeid (2,7% en 2,5% de laatste 5 jaar). Als deze trend zich doorzet zal het relatieve aandeel van het kunstvakonderwijs op het totale hbo stabiliseren, tenzij de nieuwe opleidingen al dan niet op het snijvlak van de traditionele kunstopleidingen (kunst en techniek, kunst en economie, erfgoedprofessional) grote groepen studenten zullen trekken. De getallen hiervoor betreffen gemiddelden, het beeld per opleiding kan afwijken van deze gemiddelden. Zo is de instroom bij de bachelor vormgeving vanaf 2002

gegroeid (28%), de instroom bachelor autonome beeldende kunst nagenoeg gelijk gebleven (-2 %) en is de instroom bij de bachelor theater gedaald (-14%). Op zichzelf hebben de instroomgegevens alleen niet veel betekenis, zonder dat de uitstroom van het kunstvakonderwijs gerelateerd wordt aan de arbeidsmarkt. Maar het geeft wel de indicatie dat het kunstvakonderwijs als geheel minder groeit dan de rest van het hbo.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

3. Werkloosheid

Ook van werkloosheid worden in de beschikbare onderzoeken verschillende definities gehanteerd. Is er een ondergrens aan het aantal uren dat men moet werken, worden die uren gewerkt in het eigen vakgebied of daarbuiten? En om de vraag te beantwoorden hoeveel werkloosheid er onder kunstenaars is, is ook de definitie van "kunstenaar" van belang: neem je de CBS beroepenclassificatie als uitgangspunt (CBS 2007) of beperk je je tot de afgestudeerden van het kunstvakonderwijs (HBO-raad 2007, ROA 2008). En tenslotte: op welk tijdstip meet je de werkloosheid, kort na afstuderen (HBO monitor: 1,5 jaar) of later in de loopbaan (ROA 2008: 5 jaar).

Het CBS (2007) heeft de vraag naar de werkloosheid niet beantwoord, dat was niet het doel van het onderzoek. Wel is bij de bepaling van het aantal *werkzame* kunstenaars uitgegaan van minimaal 1 uur per week. Het Europese onderzoek (ROA, 2008) gaat ook uit van een minimum van 1 uur per week, en meet de werkloosheid ongeveer 5 jaar na afstuderen van het kunstvakonderwijs.

Tabel 5
Aandeel afgestudeerden dat op het moment van meting werkloos is (2005, ongeveer 5 jaar na afstuderen)

%

Kunsten

Nederland	11,1
Zuid-Europa	32,4
Duitstalige landen	3,4
Scandinavië	11,1
Nieuwe EU lidstaten	3,1

Gemiddelde Europa 12,6

Totaal HBO / Bachelor

Nederland	3,5
Zuid-Europa	7,7
Duitstalige landen	3,7
Scandinavië	3,3
Nieuwe EU lidstaten	1,7

Gemiddelde Europa 4,1

Bron ROA 2008

Uit tabel 5 blijkt dat de werkloosheid onder Nederlandse kuo-afgestudeerden in 2005 11,1% bedraagt, tegen 3,5% in het hbo (bachelor) als geheel. Gemiddeld in Europa zijn deze percentages 12,6% (kuo) en 4,1% (hbo/bachelor). Opvallende uitzondering zijn de Duitstalige landen waar geen verschil is in werkloosheid tussen kunstvakonderwijs en hbo als totaal.

De HBO-monitor (HBO-raad 2007) hanteert de standaard werkloosheidsdefinitie van de werkgelegenheidsstatistiek van het CBS²³: een minimum van 12 uur betaalde arbeid per week, binnen het eigen vakgebied of daarbuiten. Ook is het meetmoment anders: 1,5 jaar na afstuderen. Tabel 6 bevat de ontwikkeling van de werkloosheid volgens deze definitie in de periode 1998-2007.

²³ Werkloze beroepsbevolking: Personen van 15 tot en met 64 jaar die geen werk hebben, of die een baan van minder dan twaalf uur per week hebben, die zoeken naar een baan van twaalf uur of meer per week en daarvoor beschikbaar zijn. Zoeken betekent dat men in de laatste vier weken activiteiten heeft ondernomen om een betaalde baan te vinden. (www.statline.nl, Maandelijkse cijfers werkloze-, werkzame- en niet-beroepsbevolking, 2008. CBS)]

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

Tabel 6

Werkloosheid ¹⁾ op enquêtemoment, 1998-2007 (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
hbo tot	3,2	2,4	2,8	2,5	2,8	5,1	5,4	4,6	4,1	3,1
hbo dt	3,6	1,7	2,2	1,5	1,8	2,4	3,7	2,6	3,4	2,3
hbo du	X	X	X	X	X	3,9	3,3	2,4	1,3	1,0
hbo vt	3,1	2,6	2,9	2,7	3,2	6,0	6,0	5,4	4,5	3,5
hao vt	3,7	2,4	2,0	2,7	3,8	7,3	7,9	7,6	5,2	3,2
hpo vt	3,7	2,3	2,6	1,7	1,7	4,1	4,0	5,0	5,7	3,7
hto vt	1,6	1,5	1,9	2,0	3,4	6,4	5,5	3,1	2,1	1,9
heo vt	1,9	1,8	2,5	3,0	3,9	6,7	6,8	5,1	5,0	3,9
hgzo vt	1,7	2,5	3,1	1,6	1,9	3,1	4,9	3,7	2,7	2,0
hsao vt	4,5	4,3	4,1	3,5	3,0	5,0	6,4	6,1	3,9	3,6
kuo vt	11,0	14,6	10,8	8,0	6,5	15,5	12,6	18,3	12,3	7,3

¹⁾ Inclusief werkenden <12 uur per week.

X Geen cijfer beschikbaar.

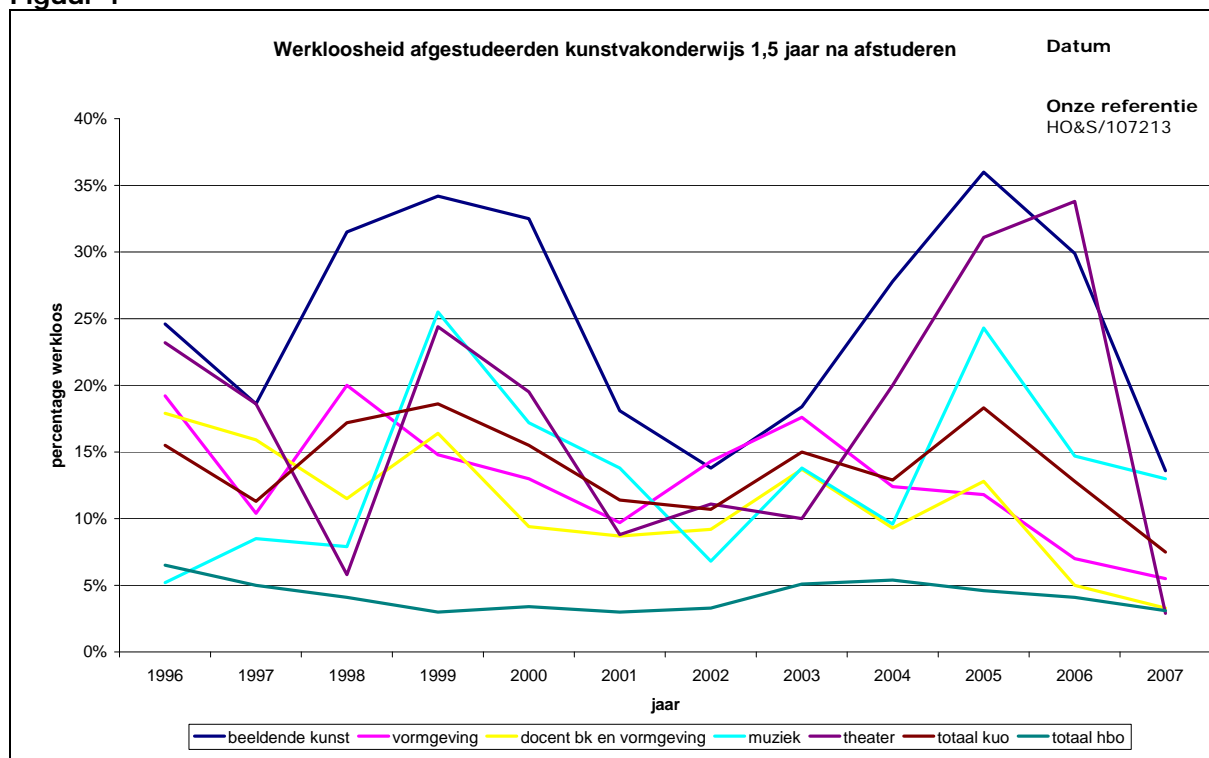
Bron: HBO-monitor 2007, p 23.

Uit tabel 6 is op te maken dat de werkloosheid van kuo (vt) afgestudeerden 1,5 jaar na afstuderen 2-4x hoger ligt dan bij het hbo (vt). Na 2001 liep de werkloosheid in onder hbo afgestudeerden op, om na 2004 weer te dalen. Dit patroon is ook zichtbaar bij kuo-afgestudeerden, waarbij de werkloosheid de afgelopen vijf jaar is gehalveerd.

Wat opvalt is het verschil in werkloosheidspercentage zoals gemeten over 2005 in het Europese onderzoek (11,1%) en het percentage uit de HBO-monitor over 2005 (18,3%). Een belangrijke verklaring ligt zeer waarschijnlijk in het meetmoment: de HBO-monitor meet 1,5 jaar na afstuderen, het Europese onderzoek peilde 5 jaar na afstuderen. Er is al eerder vastgesteld dat het werkloosheidspercentage van kunstenaars later in de loopbaan lager ligt dan aan het begin van de loopbaan²⁴. Dat laatste moet ook meegenomen worden bij het bekijken van de werkloosheidspercentages per opleidingsprofiel. (figuur 1)

²⁴ Rengers, M. Economic lives of artists. Studies into careers and the labour market in the cultural sector. Utrecht, 2002, ICS dissertation series.

Figuur 1

Bron: ROA/Kunstenmonitor (december 2008, ongepubliceerd)

Figuur 1 brengt de trend in beeld van de werkloosheid bij een aantal studieprofielen²⁵, afgezet tegen het kunstvakonderwijs als totaal (bruine lijn), en afgezet tegen het hbo als totaal (onderste blauwe lijn). De opleiding beeldende kunst is koploper als het gaat om werkloosheid. Vormgeving en de opleiding docent beeldende kunst en vormgeving zitten onder het gemiddelde van het kunstvakonderwijs. Muziek en met name theater komen de laatste jaren boven het gemiddelde.

Figuur 1 toont bij sommige richtingen scherpe dalingen in de (meting van) werkloosheid van 2005, 2006 op 2007. Hiervoor hebben de onderzoekers desgevraagd geen verklaring.

4. Oordeel alumni over aansluiting opleiding en arbeidsmarkt

Een indicatie voor de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt vormt het oordeel van de afgestudeerden van het kunstvakonderwijs op dit punt. Uiteraard is dit een subjectief gegeven dat niet automatisch hoeft te corresponderen met de feitelijke arbeidsmarktsituatie van een afgestudeerde. Toch geeft het ook een indruk van de prestaties van het onderwijs op dit punt.

²⁵ Alleen de opleidingsprofielen zijn in beeld gebracht waarbij minimaal 20 respondenten in de onderzoekspopulatie de vraag naar werkloosheid beantwoord hebben. De onderzoekers gaan er vanuit dat bij minder respondenten per vraag geen significante uitspraken kunnen worden gedaan. (ROA/Kunstenmonitor, december 2008, ongepubliceerd)

In het internationaal vergelijkend onderzoek onder afgestudeerden van het kunstvakonderwijs²⁶ was de vraag opgenomen in hoeverre de opleiding een goede basis was voor het starten op de arbeidsmarkt. Daarbij werd gevraagd in hoeverre men de opleiding een goede basis vond om zich verder te ontwikkelen. De antwoorden zijn weergegeven in tabel 7.

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

Tabel 7
Aandeel afgestudeerden dat de opleiding een (zeer) goede basis vond om te starten op de arbeidsmarkt / een goede basis vond om zich verder te ontwikkelen

% (4 of 5)	starten arbeidsmarkt	verder ontwikkelen
Kunsten		
Nederland	32,3	45,9
Zuid-Europa	25,8	64,8
Duitstalige landen	53,6	44,6
Scandinavië	60,6	59,1
Nieuwe EU lidstaten	44,4	52,1
Gemiddelde Europa	36,8	48,5
Totaal HBO / Bachelor		
Nederland	58,6	59,5
Zuid-Europa	56,6	59,3
Duitstalige landen	68,6	57,2
Scandinavië	74,3	69,3
Nieuwe EU lidstaten	53,0	61,4
Gemiddelde Europa	59,6	60,3

Noot: % met antwoord 4 of 5 op een vijfpuntsschaal (helemaal niet - in zeer hoge mate)

32% van de Nederlandse alumni is van mening dat hun opleiding een goede of zeer goede start is op de arbeidsmarkt, dat is lager dan het gemiddelde in Europa (37%), en veel lager dan de rest van het hbo onderwijs in Nederland en Europa. Opvallend is dat de Duitstalige en Scandinavische landen flink hoger zitten (resp. 54% en 61%).

Als we preciezer kijken naar de beantwoording van deze vragen voor verschillende studierichtingen dan zien we dat de opleidingen in de muziek en autonome beeldende kunst relatief het laagste scores op dit punt (tabel 8).

²⁶ Johan Coenen. De arbeidsmarktsituatie en competenties van afgestudeerden van het Nederlandse kunstvakonderwijs in internationaal perspectief (REFLEX). Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). ROA – Technical Report 2008/3

Tabel 8

Aandeel afgestudeerden dat de opleiding: een (zeer) goede basis vond om te starten op de arbeidsmarkt / een goede basis vond om zich verder te ontwikkelen, Nederland 2005-2007, naar opleidingsprofiel

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

	Kunstopleiding biedt voldoende basis om:					
	te starten op de arbeidsmarkt*			kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen*		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Autonome Beeldende Kunst	14	14	15	70	64	70
Vormgeving	26	28	38	70	62	66
Docent Beeldende Kunst en Vormgeving	40	42	48	66	61	67
Film en Televisie	x	x	73	x	x	69
Muziek	43	35	30	73	67	61
Docent Muziek	x	72	67	80	66	61
Theater	51	39	65	72	69	75
Docent Drama	75	70	x	85	84	x
Dans	46	53	x	67	71	x
Docent Dans	x	x	x	x	x	x
Erfgoedprofessional	19	35	x	35	56	x
Voortgezette opleiding Muziek	42	49	28	82	60	73
Overige Kunstopleidingen	44	31	42	72	65	69
Totaal KUO	36	34	37	71	64	67
Totaal HBO	^	55	60	^	69	70

Bron: SIS Kunsten-Monitor. * Antwoord 4 of 5 op een schaal van 1 (zeer oneens) t/m 5 (zeer eens). x Onvoldoende (< 20) waarnemingen. ^ Anders gedefinieerd in 2005, niet vergelijkbaar.

Daarnaast is het oordeel van Nederlandse afgestudeerden van het kunstvakonderwijs gevraagd over de relevantie en de kwaliteit van de genoten scholing in een aantal relevante competenties (tabel 9). De in de tabel opgenomen resultaten zijn van waarde, als losstaande scores, maar bijzonder relevant zijn de gebieden waar er een sterke afwijking te constateren is tussen het oordeel van de student over de kwaliteit van de scholing en zijn oordeel over de relevantie van de competentie. Dit laatste is met name het geval bij de competenties innovatief vermogen, communicatief vermogen, omgevingsgerichtheid en bovenal bij ondernemerschap.

Tabel 9

Oordeel van Nederlandse afgestudeerden over de relevantie en de kwaliteit van scholing in enkele competenties, 2005-2007 (%)

Datum

Onze referentie
HO&S/107213

% (4 of 5)	Relevantie			Kwaliteit van scholing		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Creërend vermogen	93,5	93,5	91,2	75,8	74,2	78,1
Reflectief vermogen	93,3	92,2	92,2	71,7	72,5	74,2
Innovatief vermogen	75,8	73,9	71,4	31,1	29,0	29,8
Vermogen tot samenwerken	83,7	81,4	80,1	51,7	50,0	57,6
Communicatief vermogen	93,1	92,6	94,1	37,7	37,1	39,4
Omgevingsgerichtheid	78,3	72,5	74,0	30,9	30,1	30,5
Ondernemerschap	80,7	84,0	73,6	22,1	21,7	20,1

Bron: SIS Kunsten-Monitor

Noot: % met antwoord 4 of 5 op een vijfpuntsschaal (Relevantie: onbelangrijk - belangrijk, Kwaliteit van scholing: slecht - goed).